

STRĂMUTAREA GERMANILOR SUD-BUCOVINENI ȘI IMPACTUL ASUPRA SOCIETĂȚII ROMÂNEȘTI*

Ștefan Purici

Începuturile germanității est-carpatică se plasează cu secole în urmă, într-o perioadă premergătoare întemeierii Statului medieval moldovenesc. În pofida numărului lor insignifiant, germanii din Țara Moldovei au fost un factor important în dezvoltarea meșteșugăritului, comerțului și a vieții urbane în general. Ponderea și rolul lor în zonă au sporit vertiginos după 1775, când nord-vestul moldovenesc a fost incorporat Austriei. Constituind o administrație bine articulată, cu reguli stricte și clare, reprezentând modele de organizare a gospodăriilor țărănești și a activităților industriale, devenind națiune politică dominantă, nemții bucovineni s-au bucurat de respect în rândul românilor, ucrainenilor, polonezilor etc.

Primul război mondial și modificările politico-teritoriale din Europa central-estică au făcut ca mulți bucovineni de origine etnică germană, în special intelectuali¹, să părăsească provincia, stabilindu-se în spațiul german sau în alte părți ale lumii. În pofida faptului că, în perioada 1910-1930, în ansamblul populației, ponderea lor s-a redus de la 9,2%² până la 8,9%, numărul nemților a crescut în cele două decenii cu 2.460 persoane³. În județul Cernăuți viețuiau 19.586 locuitori de origine etnică germană (6,4% din populația județului), în Câmpulung – 19.109 (20,2%), în Rădăuți – 17.857 (11,1%), în Storojineț – 8.990 (5,3%), în județul Suceava – 9.991 (8,2%)⁴. Totuși, dacă numărul locuitorilor Bucovinei a crescut, în perioada respectivă, cu 7,3% (de la 794.945 la 853.009), cel al germanilor a sporit numai cu 3,37% (de la 73.073 la 75.533 persoane). Din punctul de vedere al ocupațiilor, 40,59% dintre nemții bucovineni practicau agricultura, 30,35% realizau activități industriale, 13,09% erau liber profesioniști, 6,51% erau angajați în diverse instituții publice, 5,58% în transporturi și 3,09% în sistemul comercial-financiar⁵.

Sub aspect identitar și politico-economic, integrarea provinciei în Regatul României, însoțită de procesul de românizare a vieții publice, a reprezentat un duș rece pentru reprezentanții fostei națiuni titulare a Cisleithaniei⁶. Treptat, trecând și depășind diverse convulsii și tensiuni politice ori culturale, germanii s-au adaptat sistemului politic românesc, desfășurând o bogată activitate națională⁷.

Către sfârșitul anilor '30, evoluția României a fost umbră de impunerea modelului autoritar de organizare a societății. Scoaterea în afara legii a partidelor politice și constituirea partidului unic au avut implicații negative și asupra comunităților neromânești. Funcționarea asociațiilor culturale și profesionale ale minorităților a fost îngrădită într-o anumită măsură, societățile naționale fiind puse sub o supraveghere strictă a organelor de poliție, siguranță și jandarmerie. Astfel, în aprilie 1940, prefectul județului Rădăuți adresa o dispoziție secretă Poliției și Legiunii de Jandarmi, prin care le aducea la cunoștință că „de la primirea prezentului ordin comunitățile minoritare cu toate secțiunile, cât și asociațiile lor anexe nu mai sunt autorizate a ține nici un fel de adunări, întruniri și defilări. Singurele manifestări și întruniri permise sunt [cele] ale Frontului Renașterii Naționale, potrivit normelor în vigoare. Numai în acest cadru membrii minorităților se vor putea aduna, renunțând la orice manifestare cu caracter iredentist”⁸. Confruntate cu opoziția cetățenilor de diverse etnii, cu nemulțumirea unor puteri

* Comunicare prezentată în cadrul Sesiunii a XIII-a de studii a Institutului Bukowina din Augsburg, cu tema “*Heim ins Reich!*” – *Die Umsiedlung der Deutschen aus der Bukowina – eine ethnische Säuberung?*, ce a avut loc la Augsburg, în perioada 21-23 februarie 2001.

europene, cu consecințele nefaste pentru relațiile bilaterale cu statele vecine, autoritățile române au fost nevoite să accepte o anumită liberalizare a activităților civice. Spre exemplu, la 9 mai 1940, Mihail Ghelmegeanu, ministru de Interne, transmitea prefectilor niște dispoziții interpretative confidențiale prin care anunța că sunt, totuși, permise procesiunile și pelerinajele cu ocazia sărbătorilor religioase, adunările generale ale comitetelor bisericești, ale „diferitelor asociații, societăți, reuniuni cu caracter economic, agricol, cultural”, toate acestea aparținând națiunii majoritare.

În ceea ce-i privea pe restul cetățenilor, ne-români, s-a menționat: „Se vor aproba, după apreciere, și numai de la caz la caz, adunările Cercurilor culturale ale preoților și învățătorilor minoritari, șezătorile culturale și reprezentările teatrale ale minoritarilor cu condițiunea ca programele acestora să fie comunicate din timp autorităților, care vor trebui să trimită delegați pentru a asista spre a se convinge că [manifestările] nu depășesc cadrul autorizării acordate”⁹.

Încă în ianuarie 1939, Comunitatea Germană din România a aderat la Frontul Renașterii Naționale, partid unic înființat de către regele Carol al II-lea¹⁰. În paralel, primind, probabil, indicații de la Berlin, germanii bucovineni au început să se pregătească de o eventuală strămutare în patria istorică.

Zvonul despre iminența evacuării germanilor din România s-a extins în urma susținerii, la 6 octombrie 1939, în Reichstag, de către Adolf Hitler, a unui discurs în care era afișată politica de repatriere a minorităților germane din estul și sud-estul Europei. Deja la 24 martie 1940, prefectul L. Nicolau raporta că aproape 500 de germani din orașul și județul Rădăuți își procuraseră de la parohiile evanghelice și romano-catolice așa numitele „Ahnennpass”, carnețe privitoare la originile lor de rasă. Acestea urmau a servi ca documente speciale „pentru a putea fi primiți în Germania în caz de transplantare a germanilor din Bucovina, ca oameni de pur sânge german”¹¹. În rândul tinerilor, pentru a evita posibila încorporare în rândurile armatei române, a fost declanșată o campanie de renunțare la cetățenia română. Astfel, la 20 mai 1940, prefectul județului comunica Ministerului de Interne că, la Notariatul Public din Rădăuți, fuseseră depuse actele respective de 107 persoane din zona Rădăuți și 15 din județul Suceava¹². Iar ziarul «Czernowitzer Deutsche Tagespost», la începutul lunii iunie 1940, relatează că peste 300 de tineri germani din Bucovina au plecat în Reich pentru a lua cunoștință de „practicile agricole” din Germania¹³.

Abdicarea regelui Carol al II-lea, la 6 septembrie 1940, și instituirea „Statului național-legionar”, condus de generalul Ion Antonescu, au permis reorganizarea germanilor din România. Acest proces era înlesnit de apropierea extrem de strânsă a guvernului de la București cu cel de la Berlin. La 17 septembrie, a fost dat publicității comunicatul *Ordine internă și relații corecte cu toți vecinii și cu minoritarii*, în care, pe lângă altele, șeful statului cerea „de la toți ca omul orice limbă ar vorbi și orice credință ar avea, să fie tratat ca om. Justiția este singura în drept să pedepsească, după lege, pe acei dintre străinii care sunt la noi, oricine ar fi ei, dacă greșesc față de legile Țării. În același timp, și presa, și publicul să nu uite că România are astăzi ca singur și unic sprijin în afară Axa și, în consecință, Germanii și Italienii, care trăiesc printre noi, trebuie să fie socotiți și tratați ca frații noștri”¹⁴.

Drept urmare, a fost creat Grupul Etnic German din România, cu sediul la Brașov, avându-l în frunte pe Andreas Schmidt¹⁵. În acest sens, a fost elaborată chiar o lege specială (nr. 830 din 20 noiembrie 1940), care stipula că Grupului Etnic German din România – „persoană juridică română de drept public” – îi aparțin toți cetățenii români care „au fost recunoscuți ca fiind de origine etnică germană din partea conducerii Grupului Etnic și înregistrați ca atare în registrul național” al formațiunii sus-menționate. Acesta putea arbora, pe lângă tricolorul românesc, drapelul german și putea adopta, cu aprobarea șefului Statului român, „dispozițiuni cu caracter de obligativitate pentru membrii lui”¹⁶.

După cum am menționat deja, autoritățile române aveau informații referitoare la o posibilă repatriere a etnicilor germani. Problema respectivă a provocat și interesul presei

bucovinene. Astfel, la 18 august 1940, ziarul „Glasul Bucovinei” informa cititorii că, pe la sfârșitul lunii septembrie, „90.000 germani din Basarabia vor fi repatriați în Germania” și că, în paralel, va începe și „repatrierea germanilor din Bucovina de Nord, care vor fi evacuați prin Polonia”¹⁷. Știri privitoare la procesul de strămutare a etnicilor germani din Basarabia și nordul Bucovinei au fost publicate cu regularitate de acest periodic bucovinean¹⁸, arătându-se că din prima provincie vor fi evacuați circa 90 mii persoane, iar din zona a doua – 36-38 mii¹⁹.

Ocuparea părții de nord a Bucovinei de către Uniunea Sovietică, la sfârșitul lunii iunie 1940, a determinat un amplu exod al populației, indiferent de origine etnică. Locuitorii germani din această regiune au primit dispoziții să rămână în locuințele și gospodăriile lor și să se supună trupelor sovietice care îi vor proteja. Numai cei care au fost militanți anticomuniști au fost sfătuiți să plece urgent în Transilvania²⁰. Odată sosiți pe teritoriul românesc, ei primeau foi de călătorie pentru a putea pleca în Germania. Astfel, potrivit unor date incomplete, la Secretariatul județean Rădăuți al Comunității Germane din România s-au prezentat, între 26 iulie – 13 august 1940, 99 de nemți nord-bucovenini, refugiați din Cernăuți, Crasna, Davideni, Jadova, Hliboca, Roșa, Storojineț etc.²¹ Strămutarea lor, cât și a celor din Basarabia, era coordonată și supravegheată de Legația Germaniei la București, precum și de un grup de funcționari, militari și specialiști (medici, ingineri etc.), trimiși de guvernul de la Berlin²².

Între timp, procesul de transplantare a nemților s-a extins și asupra unor teritorii aflate în cuprinsul României trunchiate. În ziua de 9 octombrie 1940, la București, au demarat tratativele privind repatrierea a circa 15 mii de germani dobrogeni și 45 mii de germani sud-bucovenini²³. Invocând opinia publicistului cernăuțean Fritz Poppenberger, exprimată în articolul intitulat *Abschied von der Südbukowina* (Adio Bucovinei de sud), tipărit în ziarul «Kronstädter Zeitung» (19. 10. 1940), redacția «Glasul Bucovinei» motiva necesitatea strămutării prin faptul că, după emigrarea conducerii Grupului Etnic German de la Cernăuți, care îi reprezenta pe germanii din întreaga provincie, „rămânerea pe loc a grupulețelor de nemți din sudul Bucovinei nu mai era posibilă”²⁴.

Potrivit anexei nr. 1 la *Convenția între Guvernul Regal Român și Guvernul Reichului German privitoare la repatrierea populației de origine germană din Bucovina de Sud și Dobrogea, în Germania*, încheiată la 22 octombrie 1940, în cadrul regiunii asupra căreia se aplicau prevederile actului respectiv au fost incluse și zone din județele Dorohoi și Botoșani²⁵, în care locuiau 1.136 de etnici germani²⁶, dar care, de fapt, nu făceau parte din Bucovina istorică. Erau supuse repatrierii „persoanele făcând parte din națiunea germană și domiciliind în teritoriul Bucovinei de Sud și al Dobrogei”, care și-au exprimat benevol dorința, „verbal sau în scris”, de a fi repatriați²⁷. Un acord suplimentar, din 28 mai 1941, prevedea evacuarea în Germania și a etnicilor germani cu domiciliul în alte zone ale țării, dar provenind din sudul Bucovinei sau Dobrogea²⁸. Capul familiei a fost „îndreptățit a face declarația de repatriere pentru întreaga sa familie și pentru cei ce locuiesc împreună cu el” (art.1), adică pentru bunici, nepoți, copii adoptivi sau aflați sub tutelă, „alți locatari, întrucât au o gospodărie comună cu persoanele ce urmează să fie repatriate” (art. 13)²⁹. De asemenea, prevederile Convenției româno-germane se refereau la militari, funcționari de stat și persoane aflate sub anchetă, condamnate sau întemnițate. Împreună cu comunitățile respective, în Germania au fost expatriate registrele parohiale, documentele și actele asociațiilor, societăților și sindicatelor germanilor, precum și cele ale „autorităților administrative din localitățile ce se repatriază în întregime sau în majoritate” (art. 2, § 3).

Pentru a supraveghea evacuarea germanilor din România, au fost desemnați doi împuterniciți speciali: Delegatul Führerului pentru chestiunile de recolonizare (Beauftragter des Führers für Umsiedlungsfragen) și Delegatul șef guvernamental român. În vederea gestionării procesului de strămutare, la București a fost înființat Biroul German însărcinat cu rezolvarea operațiunilor de repatriere (Deutsche Abwicklungsstelle für die Umsiedlung – D. A. S.), ai cărui angajați beneficiau de statutul de funcționari ai misiunilor diplomatice (art. 2, § 16). Sediul

delegatului Führerului pentru chestiunile de recolonizare se afla în orașul Gura Humorului, iar Comisariate Regionale au fost înființate în Rădăuți, Gura Humorului și Constanța. În 19 localități din sudul Bucovinei au fost fixate sediile comisarilor locali și ale reprezentanților acestora (art. 11). Partea germană a obținut dreptul de a fotografia și filma întregul eveniment (art. 22)³⁰. Pentru organizarea unui dispensar pentru cazurile de boli necontagioase, la dispoziția Comisariatului de Repatriere a fost pusă Casa de recreație din Gura Humorului, proprietate a Universității din Cernăuți³¹.

Comparând prevederile Convenției româno-germane cu cele ale acordului sovieto-german similar, încheiat la 5 septembrie 1940, istoricul Rudolf Wagner a evidențiat condițiile net favorabile pentru repatriați ale înțelegerii cu România, sub aspect uman, economic, financiar și istorico-cultural³². Doar un singur exemplu: în timp ce sovieticii au permis emigranților să ia maximum 50 kg³³ bagaj mare, 35 kg bagaj de mână și 2.000 lei din tot avutul lor³⁴, autoritățile române nu au impus nici o restricție în acest sens, obligându-se să evalueze la nivelul prețurilor pieței averea imobilă a celui plecat și să plătească toate debitele pe care le avea vreo instituție a Statului Român față de cei repatriați³⁵.

În pofida pierderii forței de muncă calificată și a asumării unui angajament financiar consistent prin preluarea în contul datoriei statului a valorii averilor emigranților, autoritățile române nu au făcut obiecții serioase față de intențiile Reichului, deoarece puteau folosi terenurile, inventarul agricol, casele, atelierele și uneltele germanilor pentru adăpostirea și despăgubirea parțială a propriilor refugiați din nordul Bucovinei³⁶ și Basarabia. În vederea coordonării acțiunii de strămutare a germanilor din România, în cadrul Ministerului Economiei Naționale a fost înființat Subsecretariatul de Stat al Colonizării și Populației Evacuate³⁷, cărui i-au fost subordonate un Comisariat General pentru Repatrierea Populației Germane, condus de Constantin Țopa, și trei Comisariate Regionale (cu sediile la Rădăuți, condus de Traian Vasilovschi, Gura Humorului, în frunte cu Ionel Negură, și Constanța). Activitatea acestora urma să se sprijine pe concursul „comisarului local, primarului comunei și șefului garnizoanei legionare”³⁸.

Repatrierea etnicilor germani din sudul Bucovinei și Dobrogea s-a realizat în două etape: între 1 noiembrie și 15 decembrie 1940, când au plecat 72.558 persoane, și între 20 mai și 20 iulie 1941, când au fost evacuate încă 4.875 persoane³⁹. Într-o primă perioadă, între părțile română și germană au apărut anumite neînțelegeri. Astfel, la 11 noiembrie 1940, Legația Germană din București informa Ministerul de Interne al României că șeful Comandamentului de repatriere a germanilor din sudul Bucovinei s-a plâns „că autoritățile respective române din Bucovina dispun mutarea funcționarilor minoritari germani din Bucovina în Vechiul Regat, Banat și Transilvania” și că cei „care se opun acestei mutări sunt informați că vor pierde dreptul la pensie”⁴⁰. Deoarece Prefectul de Rădăuți a raportat că în județ nu se aplicau asemenea măsuri, Ministerul i-a atras atenția „ca nici în viitor să nu se comită astfel de acte și să se acorde întreaga solitudine reprezentanților germani”⁴¹.

Operațiunile de evaluare a bunurilor ce rămăneau de la germani, au fost efectuate de către organismele abilitate române împreună cu reprezentanții locali ai D. A. S. Având în vedere faptul că, în urma pierderilor teritoriale din vara anului 1940, viața economică a României era parțial destabilizată, că refugiații basarabeni, nord-bucoveneni, dobrogeni și transilvăneni nu dispuneau de potențialul financiar necesar pentru a putea cumpăra gospodăriile sau bunurile germanilor, precum și oferta foarte bogată datorată numărului mare de emigranți, evaluarea averilor s-a făcut, în general, sub nivelul prețurilor de pe piața locală. Astfel, în Câmpulung Moldovenesc, în medie, casele au fost evaluate cu 24% sub prețul zilei, parcelele de clădire cu 29%, pământul agricol cu 88%, iar fânașul cu 45%. În Prisaca Dornei, casele au fost subevaluate cu 31%, pământul arabil cu 70% și fânașul cu 45%⁴².

Nu se pune, însă, problema relei voințe a părții române deoarece, așa cum raporta comisarul local, „evaluarea bunurilor rămase de la germanii repatriați din regiunea Câmpulung și

Prisaca Dornei s-a făcut în perfect acord cu taxatorii germani, dintre care în special domnul Georg Magnus Freiherr von der Goltz-Rogzov a avut o atitudine cavalerască și o înțelegere mai mult decât binevoitoare pentru noua situație creată Statului Român prin recolonizarea populației germane (...) De altfel, Comisariatul Local de repatriere Câmpulung nu a avut de înregistrat nici o reclamație în legătură cu lucrările de repatriere, iar colaborarea noastră cu membrii comisiei germane a decurs în cea mai perfectă armonie și în spirit de caramaderie reciprocă⁴³.

Un caz contrar s-a înregistrat în comuna Buhuși, județul Bacău, unde, la cererea expertului german, primarul, împreună cu șeful serviciului tehnic și agentul fiscal, au evaluat casa unui medic veterinar german la o sumă mult peste valoarea sa reală. Procesul verbal a fost predat delegatului german, care s-a folosit de el în mai multe ocazii⁴⁴.

La 30 noiembrie 1940, Comisariatul Regional pentru Repatrierea Populației Germane (CRRPG) atrăgea atenția primarilor comunală că „bunurile rămase de la germani sunt proprietatea exclusivă a Statului care singur dispune de ele prin organele sale” și că repartizarea caselor se face numai pentru refugiați sau, cu aprobare specială, pentru localnicii „nevoiași, muncitori și cinstiți, vrednici în toate privințele” dar numai în custodie⁴⁵ (subliniat în original - Șt. P.). Totuși, anumiți funcționari români au încercat să profite de situație, ocupând fără nici un drept imobile germane, autoritățile fiind obligate să intervină cu severitate⁴⁶.

Primul transport de germani strămutați, cuprinzând bolnavi și infirmi, a plecat din sudul Bucovinei la 12 noiembrie 1940⁴⁷, pe ruta Karlsberg – Radautz – Gurahumora – Dorna Watra – Klausenburg – Budapest – Wien⁴⁸ – Leipzig⁴⁹. Delegatului guvernului german Siekmeier, sosit la Gura Humorului cu o săptămână mai devreme, i se făcuse „o entuziastă primire”⁵⁰. Din Suceava, primul transport cuprinzând un număr de 500 persoane a plecat în ziua de 17 noiembrie⁵¹. Operațiunile de repatriere au fost susținute de către membrii Asistenței sociale național socialiste (Nazional-sozialistische Volkswohlfahrt), surorile de caritate ale Partidului Național Socialist German, Crucea Roșie Germană⁵². Potrivit unei statistici publicate de Joseph B. Schechtman⁵³, din cei 55.250 etnici germani din sudul Bucovinei majoritatea (46,2%) erau ocupați în industrie și meșteșuguri, 43,7% în agricultură și silvicultură, 3,7 în comerț și comunicații, 3,5% în profesii libere și 2,5% în servicii casnice⁵⁴.

Printre cei plecați s-au numărat multe persoane de alte origini etnice decât cea germană. Astfel, în rândul celor 81 de familii strămutate din comuna Dorna Candrenilor s-au aflat și români, ucraineni, slovaci, unguri⁵⁵. Au existat anumite cazuri în care bucovinenii au dobândit cetățenie germană fără a părăsi baștina⁵⁶. Este posibil ca negermanii să fi emigrat de teama extinderii dominației sovietice și din dorința de a pleca dintr-o potențială zonă de operații militare. Mulți dintre aceștia, alăturându-se românilor nord-bucovenieni care își inventaseră rădăcini etnice germane pentru a scăpa de puterea sovietică, au revenit în România în vara anului 1941. Astfel, în comuna Seletin s-au întors opt persoane, din care un român, un german, un polon și cinci ucraineni⁵⁷.

Chestiunea repatrierii bucovinenilor care își exprimaseră dorința de a se întoarce în România a fost încredințată Subsecretariatului de Stat al Românilor, Colonizării și Inventarului. În primăvara anului 1941, o comisie română s-a deplasat în Germania, având drept scop realizarea unui tablou al refugiaților și organizarea revenirii lor în țară. Toate cheltuielile comisiei, întreținerea și transportul refugiaților s-au făcut pe contul creditului în valoare de 20 milioane lei, deschis pe seama Ministerului Economiei Naționale⁵⁸. În cele 104 lagăre din jurul orașelor Breslau și Gleiwitz, examinate de comisie, au fost identificați 2.608 refugiați etnici români și 2.247 persoane de origine ucraineană și rusă, originari din nordul Bucovinei și Basarabia. Repatriții au fost aduși cu trenul până la Viena, iar de aici pe Dunăre până în România⁵⁹. În total, în vara anului 1941, în țară au revenit peste 6.000 de persoane⁶⁰, bucurându-se de „o frățească și călduroasă primire”⁶¹. Până în toamna anului 1943 au fost readuse în patrie 8.217 persoane refugiate în Germania de sub ocupația sovietică⁶².

Cu toate că din partea de sud a Bucovinei au fost transplantate peste 50 mii de persoane⁶³, nu toți germanii s-au pronunțat pentru plecare. În 1941, în Bucovina locuiau încă 7.295 de nemți, care se vor retrage în Germania și Austria după 1944⁶⁴. În 1942, din 21 de funcționari ai Prefecturii Suceava, trei (14%) erau etnici germani⁶⁵, ca și prim-pretorul plasei Solca, secretarul comunei Părhăuți sau primarul comunei Solca⁶⁶. Mulți prinseseră rădăcini puternice, formând familii mixte⁶⁷, fiind legați sufletește de mica lor patrie. Peter Tomaschek, un mare intelectual, profesor de germană la liceul din Suceava și apoi la cel din Siret, considera că nemții trebuie să rămână în Bucovina, pentru a putea contribui în continuare la promovarea limbii și culturii germane și la menținerea unor strânse relații cu românii. Emigrarea fiului său în Germania, la 9 decembrie 1940, i-a fost fatală, acest cercetător și „pedagog de elită” murind a doua zi din cauza unui atac de cord⁶⁸.

Cum era privită însă strămutarea de către populația românească din Bucovina? Nu avem suficiente date pentru a reflecta atitudinea omului de rând – țăran sau meseriaș –, care, probabil, într-o anumită măsură se bucura de plecarea vecinului său, apreciind că va putea obține anumite bunuri mobile, terenuri sau unelte la un preț extrem de avantajos. În plus, el vedea eliminat de pe piață un puternic concurent al produselor și al muncii sale, sperând că, pe această cale, într-o perspectivă apropiată, situația sa materială și socială se va putea îmbunătăți considerabil. Dar și pentru acești români, plecarea unor „oameni de omenie și de ordine, muncitori pricepuți atât în domeniul agricol și al meseriilor, cât [și] în cel administrativ”⁶⁹, alături de care au trăit o viață în relații cordiale, au stabilit legături de rudenie, au preluat diverse particularități ale atitudinii germanilor față de muncă și societate și pe care i-au influențat la rândul lor, a provocat un gol sufleteș și comunitar.

Presa bucovineană a prezentat cu profund regret exodul etniei germane. Astfel, chiar din primele zile ale strămutării, ziarul «Glasul Bucovinei» consemna că „pitoreștile așezări” din partea de sud a provinciei sunt părăsite de „harnicii și vrednicii gospodari nemți, tovarăși de muncă ai țăranilor noștri (...) Desigur, nu cu inima ușoară și-au părăsit căminurile, atât de frumoase și îngrijite, vrednicii noștri concetățeni germani. Căci câte nu-l leagă pe om de glia în care s-a născut, a muncit și creat, și în care a coborât pe cei mai scumpi ai săi!”⁷⁰. Profesorul universitar cernăuțean Vasile Grecu, expunând cu sinceritate punctul de vedere al unei mari părți a intelectualității române, sublinia că oricine „cunoaște coloniile germane din Bucovina (...), nu poate resimți decât un sincer regret pentru plecarea acestor locuitori de ordine și de omenie ai pământului românesc”⁷¹.

Despărțirea constituia un motiv de emoție atât pentru cei care plecau, cât și pentru cei care rămăneau în Bucovina și își luau rămas bun de la concetățenii lor germani. De pildă, la 20 noiembrie 1940, la restaurantul «Rusu», cadrele didactice de la liceul sucevean «Ștefan cel Mare» i-au omagiat pe colegii lor Rudolf Gassauer, istoric și numismat, fost director al muzeului orașenesc, și Rudolf Strachmuzki, profesor al liceului respectiv, care urmau să părăsească România la 23 noiembrie. „Duioasă despărțire!...”, consemna corespondentul «Glasului Bucovinei»⁷². Aceeași publicație descria scenele ce se desfășurau în gara suceveană, de unde plecau zilnic trenuri cu câte circa 500 repatriați: „Cu ochii înlăcrimați germanii se despart de locurile în care cea mai mare parte din ei s-au născut și au crescut, precum și de prietenii români care îi însoțesc (...) Totul îți dă impresia unei adevărate migrațiuni, peste care plutește jalea unei despărțiri pentru totdeauna a două popoare care au trăit în bună înțelegere și prietenie”⁷³.

Dacă la nivelul relațiilor interumane, societatea românească a resimțit o mare pierdere în urma transplantării concetățenilor germani, la fel de grave au fost consecințele de ordin economic și social ale emigrării. Imediat după semnarea Convenției de recolonizare, Banca de Credit a Meseriașilor din București, conștientizând situația financiară precară a populației, a încercat să sprijine procesul de transfer al bunurilor germane în mâinile românilor. În acest sens, prefecturile și primăriile comunelor din sudul Bucovinei au fost solicitate să trimită „de urgență un tablou de meseriași români etnici care ar fi dispuși ca, în condițiile legii de înzestrare, să preia atelierele

existente ale germanilor emigranți sau să cumpere unelte sau mașini de la aceștia, dacă uneltele și mașinile sunt în bună stare de funcționare”⁷⁴.

Evaluarea situației realizată de către autoritățile române a dat un rezultat sumbru. Spre exemplu, potrivit răspunsurilor la adresa Prefecturii, date de 32 de primării comunale din județul Câmpulung, doritori de a prelua ateliere sau unelte ale germanilor s-au găsit doar în 16 localități. În număr de 100 de persoane, din care 50 erau în orașele Câmpulung Moldovenesc și Gura Humorului⁷⁵. În celelalte comune, în unele existau meseriași români care aveau propriile lor afaceri și nu erau dispuși să-și asume sarcini pe care nu le puteau duce la bun sfârșit, iar în altele fie nu existau meseriași sau ucenici⁷⁶, fie aceștia erau „sermani și n-au posibilitatea să-și cumpere uneltele necesare de la germanii care emigrează”⁷⁷.

Presa bucovineană avea să sesizeze importanța și rolul germanilor în economia provinciei doar după ce aceștia – scria «Glasul Bucovinei» la mai puțin de o lună de la începutul repatrierii – „s-au dus pe rând ca stolurile de păseri ... Și abia acum vedem ce **n-am făcut noi românii**: n-avem meseriași români, care să-i înlocuiască, deocamdată, în multe domenii: frizeri, croitori, lăcătuși, meșteri de hamuri, zețari etc. etc. Realitatea prea e crudă și cred că pe viitor vom da mai multă atenție acestei păături mijlocii”⁷⁸ (subliniat în original – Șt. P.). Pentru a suplini insuficiența reprezentanților clasei de mijloc, redacția recomanda înființarea unor instituții de învățământ care să pregătească meseriași, dând drept exemplu rodnică activitate a Societății Meseriașilor Români din Cernăuți. O soluție conjuncturală era propusă Prefectului județului Rădăuți de către preotul Vasiliu: „În urma plecării atâtor meșteri din orașul Rădăuți, am rămas fără meșteri buni și ar trebui să ne îngrijim ca să facem pe alții. Și precum acești meșteri nu se pot face prin sate, vin cu propunerea ca cei mai buni de prin sate să fie luați în orașul Rădăuți. Și la noi în Volovăț se găsesc asemenea oameni; ar fi bine să fie plasați în casele germanilor care au plecat. De exemplu, noi avem un meșter rotar care ar face mare cinste orașului prin meșteșugul lui, avem meșteri buni cizmari, tâmplari, chiar și un ceasornicar bun”⁷⁹.

Autoritățile române au rezolvat parțial problema prin preluarea activităților productive de către românii nord-bucovineni și basarabeni. Încă la 14 octombrie 1940 fusese dat publicității decretul-lege nr. 3445, ce prevedea scutirea totală de orice impozite sau taxe a refugiaților care „își vor reînmatricula firma lor sau vor înființa noi întreprinderi de orice natură”⁸⁰.

Însă orice decizie politică sau administrativă adoptată de guvern nu a putut suplini eliminarea unui element etnic care a fost unul dintre pilonii economiei bucovinene, un factor de civilizație și un modul de amortizare a unor potențiale tensiuni sociale sau interetnice din această parte a țării. Mulți dintre bătrânii satelor și astăzi își amintesc cu nostalgie de hărnicia, rigurozitatea sau amabilitatea vecinilor lor germani. Și atunci când doresc să aprecieze munca unui individ, ei spun: „așa lucrau numai nemții”, „e un lucru făcut de neam” sau „ai cap de neam”.

NOTE:

¹ Emanuel Turczynski, *Kontinuität und Wandel: Die Universität Czernowitz, ihre Professoren und Studenten in der Zwischenkriegszeit*, în Ilona Slawinski, P. Joseph Strelka, *Die Bukowina: Vergangenheit und Gegenwart*, Bern, Berlin, Frankfurt a. M., New York, Paris, Wien, 1995, S. 136; Rudolf Wagner, *Deutsches Kulturleben in der Bukowina*, în Rudolf Wagner, *Vom Moldauwappen zum Doppeladler: ausgewählte Beiträge zur Geschichte der Bukowina: Festgabe zu seinem 80. Geburtstag*, Augsburg, 1991, S. 93.

² Rudolf Wagner, *Die Bukowina und ihre Deutschen*, în Rudolf Wagner, *op. cit.*, p. 4.

³ *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*. Vol. II. *Neam, limbă maternă, religie*, București, 1938, P. XXVIII.

⁴ *Ibidem*, pp. 114, 120, 356, 430, 434.

⁵ *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*, Vol. IX, *Structura populației României. Tabele selecționate din rezultatele Recensământului general al populației din 1930*, București, 1940, p. 767.

⁶ Kurt Rein, *Czernowitz und die Deutschen*, în Harald Heppner (Hg.), *Czernowitz: die Geschichte einer ungewöhnlichen Stadt*, Köln, Weimar, Wien, 2000, S. 88-94; Ștefan Purici, *Considerații privind continuitate și schimbare în viața politică a Bucovinei interbelice*, în „Xenopoliana”. Buletinul Fundației Academice „A. D. Xenopol”, VI/1-2, 1998, p. 114, passim.

⁷ Ștefan Purici, *Aspecte ale problemei minorităților naționale în Bucovina istorică între anii 1918 și 1940*, în „Analele Bucovinei”, IV, 1997, nr. 1, 2.

⁸ Direcția Județeană Suceava a Arhivelor Naționale (infra ANS), *Fond Prefectura Județului Rădăuți*, d. 18/1940, f. 13.

⁹ *Ibidem*, f. 14-14v.

¹⁰ Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX (1918-1948)*, București, 1999, p. 47.

¹¹ ANS, *Fond Prefectura Județului Rădăuți*, d. 18/1940, f. 10.

¹² *Ibidem*, f. 29.

¹³ „Czernowitzer Deutsche Tagespost”, 1940, 8 June, p. 6.

¹⁴ „Glasul Bucovinei”, 1940, 23 septembrie, p. 5.

¹⁵ „Glasul Bucovinei”, 1940, 30 septembrie, p. 4.

¹⁶ „Monitorul Oficial”, 1940, 21 septembrie, nr. 275.

¹⁷ „Glasul Bucovinei”, 1940, 18 august, p. 3.

¹⁸ *Ibidem*, 1940, 26 august, p. 6; 1940, 2 septembrie, p. 3; 1940, 9 septembrie, p. 6; 1940, 23 septembrie, p. 3; 1940, 30 septembrie, p. 4.

¹⁹ *Ibidem*, 1940, 9 septembrie, p. 6; 1940, 7 octombrie, p. 6.

²⁰ Rudolf Wagner, *Die Umsiedlung der Buchenland-deutschen vor 50 Jahren*, în Rudolf Wagner, *op. cit.*, p. 116-117.

²¹ ANS, *Fond Prefectura Județului Rădăuți*, d. 18/1940, f. 48-57.

²² „Glasul Bucovinei”, 1940, 23 septembrie, p. 1.

²³ *Ibidem*, 1940, 14 octombrie, p. 6.

²⁴ *Ibidem*, 1940, 28 octombrie, p. 2.

²⁵ *Vereinbarung zwischen der Deutschen Regierung und der Königlich-Rumänischen Regierung über die Umsiedlung der Deutschstämmigen Bevölkerung in der Südbukowina und der Dobrukscha in das Deutsche Reich*, în „Monitorul Oficial” (Partea I), 1940, 30 octombrie, nr. 254, p. 6178.

²⁶ *Recensământul general al populației României din 29 decembrie 1930*, Vol. II, pp. 72, 178.

²⁷ *Vereinbarung zwischen der Deutschen Regierung und der Königlich-Rumänischen Regierung*, p. 6178-6179.

²⁸ Dorel Bancoș, *Social și național în politica guvernului Ion Antonescu*, București, Editura Eminescu, 2000, p. 110.

²⁹ *Vereinbarung zwischen der Deutschen Regierung und der Königlich-Rumänischen Regierung*, p. 6188.

³⁰ *Ibidem*, p. 6185-6190.

³¹ ANS, *Fond Prefectura Județului Câmpulung*, d. 19/1940, f. 18.

³² Rudolf Wagner, *Die Umsiedlung*, p. 118-120.

³³ *Ibidem*, p. 117.

- ³⁴ „Glasul Bucovinei”, 1941, 28 iunie – 1 iulie, p. 6.
- ³⁵ Rudolf Wagner, *Die Umsiedlung*, p. 119.
- ³⁶ „Glasul Bucovinei”, 1940, 4 septembrie, p. 4.
- ³⁷ „Monitorul Oficial” (Partea I), 1940, 29 octombrie, nr. 253.
- ³⁸ ANS, Fond Prefectura Județului Câmpulung, d. 61/1940, p. 52.
- ³⁹ Românizarea. Înfrățiri. 6 decembrie 1941 – 6 decembrie 1942, București, f. a., p. 97.
- ⁴⁰ ANS, Fond Prefectura Județului Rădăuți, d. 18/1940, f. 59.
- ⁴¹ *Ibidem*.
- ⁴² ANS, Fond Prefectura Județului Câmpulung, d. 61/1940, f. 72.
- ⁴³ *Ibidem*, f. 72-72v.
- ⁴⁴ Dorel Bancoș, *op. cit.*, p. 114.
- ⁴⁵ ANS, Fond Prefectura Județului Câmpulung, d. 61/1940, f. 69.
- ⁴⁶ *Ibidem*, d. 57/1940, f. 103v.
- ⁴⁷ „Glasul Bucovinei”, 1940, 11 noiembrie, p. 4.
- ⁴⁸ Rudolf Wagner, *Die Umsiedlung*, p. 121.
- ⁴⁹ Dorel Bancoș, *op. cit.*, p. 112.
- ⁵⁰ „Glasul Bucovinei”, 1940, 11 noiembrie, p. 4.
- ⁵¹ Mihai-Aurelian Căruntu, *Contribuții la cunoașterea situației orașului Suceava în perioada 1940-1941*, în „Suceava”. Anuarul Muzeului Național al Bucovinei, XXII-XXIII, 1995-1996, p. 388.
- ⁵² Dimitrie Gherasim, *Schimbul de populație între state*, București, 1943, p. 86.
- ⁵³ B. Joseph Schechtman, *European Population Transfers, 1939-1945*, New York, 1946, p. 231.
- ⁵⁴ Cf. Dorel Bancoș, *op. cit.*, p. 112.
- ⁵⁵ ANS, Fond Prefectura Județului Câmpulung, d. 57/1940, f. 104-111.
- ⁵⁶ *Ibidem*, Fond Prefectura Județului Rădăuți, d. 29/1942, f. 11.
- ⁵⁷ *Ibidem*, f. 16.
- ⁵⁸ „Monitorul Oficial” (Partea I), 1941, 18 aprilie, nr. 93.
- ⁵⁹ Dorel Bancoș, *op. cit.*, p. 117.
- ⁶⁰ „Glasul Bucovinei”, 1941, 28 iunie – 1 iulie, p. 5.
- ⁶¹ *Ibidem*, p. 7.
- ⁶² *Trei ani de guvernare, 6 septembrie 1940 – 6 septembrie 1943*, București: Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, 1943, p. 147.
- ⁶³ Rudolf Wagner, *Die Umsiedlung*, p. 122. Până în decembrie 1940, plecaseră circa 48.000 de germani (Mihai-Aurelian Căruntu, *op. cit.*, p. 388). Presa vremii consemna strămutarea a 55.000 de nemți din sudul Bucovinei („Glasul Bucovinei”, 1940, 24 decembrie, p. 5).
- ⁶⁴ Emanuel Turczynski, *Die Bukowina*, în Isabel Röskau-Rydel (Hg.), *Deutsche Geschichte im Osten Europas. Galizien, Bukowina, Moldau*, Berlin, 1999, p. 323.
- ⁶⁵ ANS, Fond Prefectura Județului Suceava, d. 81/1942, f. 26.
- ⁶⁶ *Ibidem*, f. 27v – 28.
- ⁶⁷ *Ibidem*, D. 69/1942, S. 3-10.
- ⁶⁸ „Glasul Bucovinei”, 1940, 24 decembrie, p. 3.
- ⁶⁹ *Ibidem*, 1940, 9 decembrie, p. 2.
- ⁷⁰ *Ibidem*, 1940, 28 octombrie, p. 2.
- ⁷¹ *Ibidem*, 1940, 11 noiembrie, p. 3.
- ⁷² *Ibidem*, 1940, 9 decembrie, p. 2.
- ⁷³ *Ibidem*.
- ⁷⁴ ANS, Fond Prefectura Județului Câmpulung, d. 50/1940, f. 3.
- ⁷⁵ *Ibidem*, f. 4-71.

⁷⁶ *Ibidem*, f. 39.

⁷⁷ *Ibidem*, f. 28.

⁷⁸ „Glasul Bucovinei”, 1940, 9 decembrie, p. 2.

⁷⁹ ANS, Fond *Prefectura Județului Suceava*, d. 45/1941, f. 2.

⁸⁰ „Monitorul Oficial” (Partea I), 1940, 14 octombrie, nr. 240, p. 5866.

Zusammenfassung

Der vorliegende Artikel ist eine ausgedehnte Form des Vortrags vorgestellt den 21-23. Februar 2001 in Augsburg auf dem 13. internationalen Symposium Bukowina-Institutes, das das Thema **„Heim ins Reich!” – Die Umsiedlung der Deutschen aus der Bukowina – eine ethnische Säuberung?**

Der Autor bezeichnet, dass, obwohl im November 1918 Bukowina hat aus dem Zusammensetzung Österreichs herausgekommen, die Mehrheit der bukowinischen Deutschen blieb in Rumänien. Der grosse Teil der Deutschen war in der Landwirtschaft (40,59%) und in die Industrie (30,35%) beschäftigt. Sie wurden in das politische Leben Rumäniens allmählich integriert und haben gekonnt, die reiche kulturelle und ökonomische Tätigkeit zu entwickeln.

In Zusammenhang mit dem, was in 1940 den Nordteil Bukowina und Bessarabien von Sowjet Union annektiert, Deutschland hat die Repatriierung der Deutschen aus diesen Regionen organisiert. Mit dem Ziel der Verwirklichung der Übersiedlung der Deutschen aus Bukowina, Bessarabiens und Dobrudscha die rumänischen und germanischen Mächte haben die speziellen Kommissionen gegründet. Nur waren aus dem südlichen Teil Bukowina in 1940-1941 Jahren über 50 tausend Deutschen evakuiert.

Diese Übersiedlung hatte die negativen Folgen für die Wirtschaft und die Kultur Bukowina. Die lokalen Rumänen sprachen das Bedauern anlässlich dessen offen aus, dass die Leute mit denen sie nebenan von den Jahrzehnten lebten und mit denen unterstützten die warmen Beziehungen und waren von den Familien befreundet waren erzwungen, für immer die verwandten Stellen zu verlassen. Im Artikel sind die zahlreichen Zeugnisse von der Reaktion der rumänischen Mächte und der einfachen Bewohner auf die Abreise der bukowinischen Deutschen gebracht.